

Wouter F.M. Henkelman

Inleiding

Zoals elders in dit themanummer (*Iter ad Paradisum*) reeds is onderstreept, lijkt er één mogelijke uitzondering te zijn op de regel dat ‘Oriëntaalse’ motieven en thema’s in Grieks-Romeinse teksten doorgaans op de mondelinge verspreiding van populaire tradities berusten, en niet op een direct verband tussen *teksten*. De uitzondering in kwestie is een brief van Alexander de Grote aan zijn moeder Olympias en zijn leraar Aristoteles over de wonderen van India. In de figuur die Alexander hier van zichzelf schetst kunnen we soms de contouren van de held van het *Gilgameš-epos* herkennen.¹

De genoemde brief is onderdeel van de Griekse *Alexanderroman* (II.23-41), en wel van de zogenaamde β -recensie. Van de handschriften behorende bij deze recensie is de vijftiende-eeuwse Leidse codex Vulcanianus 93 de belangrijkste, omdat deze de ‘wonderbrief’ in zijn meest uitgebreide vorm bewaard heeft. De codex is enige tijd geleden opnieuw uitgegeven door Helmut van Thiel.² Omdat deze editie moeilijk verkrijgbaar is en de Griekse tekst misschien niet voor iedereen makkelijk te raadplegen,³ is er voor gekozen deze integraal op te nemen in deze bijdrage. Een goede en recente Nederlandse vertaling, ook gebaseerd op het Leidse handschrift, is die van Patrick De Rynck.⁴

Het Grieks van de *Mirabilia*-brief is, op enkele passages na, betrekkelijk eenvoudig; de tekst als zodanig is zonder meer spannend. Een mogelijke toepassing is het lezen van de brief in combinatie met het in vertaling bestuderen van *Gilgameš*.⁵ De diverse bijdragen in het themanummer zouden daarbij voldoende achtergrond moeten geven.

Alexander en Pseudo-Callisthenes

Op zijn beroemde veldtocht werd Alexander door verschillende biografen vergezeld. Hun verslagen en die van enkele van Alexanders generaals waren de eerste zogenaamde Alexanderbiografieën, die op hun beurt gebruikt werden voor

¹ Voor een meer gedetailleerde analyse en bibliografie zie Henkelman, Alexander en Gilgameš, *Tijdschrift voor Geschiedenis* 117.1, 2004: 5-25. Een herziene Engelse bewerking verschijnt binnenkort: *Beware of Dim Cooks and Cunning Snakes: Gilgameš, Alexander, and the Loss of Immortality*, in: R. Rollinger (ed.), *Die vielfältigen Ebenen des Kontakts: interkulturelle Begegnungen in der alten Welt* (Oriens et Occidens), Stuttgart.

² H. van Thiel, *Leben und Taten Alexanders von Makedonien. Der griechische Alexanderroman nach der Handschrift L*, Darmstadt 1974¹, 1983². *Editio princeps*: H. Meusel, Pseudo-Callisthenes, *Jahrbücher für classische Philologie Suppl.* 5, Leipzig 1871: 701-92.

³ De TLG bevat bijvoorbeeld alleen een oudere editie van recensie β , met die gedeelten die alleen in ms. L voorkomen in een appendix (L. Bergson, *Der griechische Alexanderroman, Rezension β* , Stockholm – Göteborg – Uppsala 1965).

⁴ P. De Rynck, *Avonturen van Alexander de Grote. De Alexanderroman*, Amsterdam 2000.

⁵ Vertaling (met uitgebreide inleiding en commentaar): H. Vanstiphout, *Het epos van Gilgameš*, Nijmegen 2001.

een tweede en derde generatie van verslagen van Alexanders leven en daden. Reeds deze teksten bevatten passages die eerder aan de heroïsche tijd doen denken. Alexander wordt bijvoorbeeld regelmatig impliciet of expliciet met helden als Achilles en Herakles vergeleken. Afgezien van zulke literaire vervormingen, moet ook rekening worden gehouden – en dit in toenemende mate naarmate een tekst jonger is – met het onwillekeurig aanslibben van motieven en thema's uit allerlei populaire tradities. Belangrijke historische figuren werken vrijwel zonder uitzondering als een spons op zulke tradities, maar in het geval van de wereldveroveraar is dit principe nog eens extra van kracht doordat niet alleen de Griekse verhaaltraditie maar ook die van het oude Nabije Oosten een bijdrage kon leveren. Van de aldus ontstane kluwen van verhalen rond Alexander is de zogenaamde *Alexanderroman* de voornaamste neerslag. Dit werk pretendeert, net als de meer historische Alexanderbiografieën, het leven van Alexander weer te geven, maar bevat in feite zeer veel materiaal dat oorspronkelijk weinig met Alexander te maken heeft. Callisthenes gold in de oudheid als auteur, maar deze gewezen hofchroniqueur heeft met zekerheid niets met de roman te maken.

Er bestaat tot op heden geen overeenstemming over de plaats en datum van het ontstaan van de Griekse *Alexanderroman*; de eerste, zogenaamde α -recensie wordt afwisselend in de midden-Hellenistische (200-150 v.Chr.) of de Severische periode (3e eeuw) geplaatst.⁶ Het staat echter vast dat deze versie reeds veel ouder materiaal gebruikte, zoals een verzameling fictieve brieven die op grond van papyrologische vondsten niet later dan de tweede eeuw v.Chr. gedateerd moeten worden. De bovengenoemde *Mirabilia*-brief behoort niet tot de briefcollectie, maar past wel in hetzelfde literaire milieu. De brief komt niet voor in de α -recensie, maar is, net als veel ander bestaand materiaal, toegevoegd door de auteur/redacteur van de β -recensie. Aangenomen mag worden dat de *Mirabilia*-brief teruggaat op een lange, zelfstandig overgeleverde compositie. In de *Alexanderroman* (recensies β , λ , γ , ϵ) is de brief in korte dan wel lange vorm opgenomen, afhankelijk van de recensie; zoals gezegd is de langste versie bewaard in het Leidse handschrift. De situatie wordt nog complexer wanneer we tenslotte de vele vertalingen en bewerkingen in andere talen in de discussie betrekken: de *Alexanderroman* kent versies in het Koptisch, Ethiopisch, Latijn, Syrisch, Armeens, Perzisch, etc. Sommige van deze gaan terug op niet meer bestaande Griekse versies of bevatten elementen uit nog oudere composities. In het geval van de *Mirabilia*-brief bestaat er een Syrische bewerking die in de vroege zevende eeuw ontstond, maar materiaal bevat dat zeer oud lijkt te zijn. Deze tekst staat bekend als de *Metrische Homilie* en is (ten onrechte) overgeleverd op naam van Jacob van Serugh.⁷

⁶ Zie voor de genese van de roman de recente monografie van Corinne Jouanno, *Naissance et métamorphoses du Roman d'Alexandre: domaine grec*, Parijs 2002.

⁷ Jacobus Sarugensis (ca. 451-521 AD) was een gematigd monofysitisch bisschop die een groot theologisch oeuvre heeft nagelaten.

Alexander en Gilgameš

Aan het begin van de wonderbrief besluit Alexander voorbij de grenzen van het Perzische rijk te trekken. Het leger marcheert door een kloofrijk gebied, over een smalle, ravijnachtige weg voordat het een bos bereikt waarvan de bomen enorme vruchten dragen en dat bewoond worden door de Phytoi, reuzen met armen en handen in de vorm van zagen. Als geheel kan deze passage vergeleken worden met de tocht van Gilgameš door de Tweelingbergen en de lange kloof (de weg van de zon) die hem voeren naar de magische tuin met edelsteenbomen aan het einde van de wereld. De parallel wordt onderstreept door de *Metrische Homilie*, waarin sprake is van het gebergte Masis (of Musas), dat mogelijk teruggaat op Māšu, de “Tweelingbergen” in *Gilgameš*. In de Syrische tekst komt Alexander bovendien na het doorkruisen van Masis bij een stinkende zee die een dodelijke uitwerking heeft op alle levende wezens, hetgeen doet denken aan de ‘Wateren des Doods’ die Gilgameš moet oversteken om bij Ūta-napišti te komen.

Na de Phytoi ontmoeten Alexander en zijn leger nog vele wonderbaarlijke en veelal gevaarlijke wezens. Als Alexander wordt aangeraden om te keren, weigert hij met als enige motivatie dat hij het einde van de wereld wil zien. En dus gaat het verder, in de richting van de uiterste zee. Geen dier laat zich nog zien en het leger trekt tien dagen lang door complete duisternis. Hier valt opnieuw aan Gilgameš te denken, wiens tocht naar het einde der wereld hem door een lange duistere weg voerde voordat hij de magische tuin en de uiterste zee bereikte.

Ook het eiland van de onsterfelijke (Ūta-napišti) in de uiterste zee lijkt een echo te vinden in de wonderbrief. Aan de oever van de uiterste zee geeft Alexander te kennen de nabijgelegen eilanden te willen bezoeken; als zijn troepen echter op het punt staan het eerste te betreden worden ze teruggehouden door plotselinge stemmen die bovendien Alexanders spoedige dood voorspellen. Wel wordt een enorme krab buitgemaakt in wiens ingewanden zich grote parels bevinden. Hierop besluit Alexander de bodem van de zee te onderzoeken. Een duikersklok van ijzer en kristal wordt gemaakt en aan een ketting te water gelaten, “omdat ik het onmogelijke wilde betrachten” (βουλόμενος ἐπιχειρεῖν ἀδύνατα). In eerste instantie zakt Alexander tot 120 en <240?> vadem; bij de derde poging bereikt hij 308 vadem, maar wordt dan door een monsterachtige vis opgeslokt en meer dood dan levend op het land gesmeten. Alexander vermaant zich het onmogelijke niet langer te betrachten (ἀπόστα, Ἀλέξανδρε, ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖν) en geeft het leger opdracht om te keren. Na twee dagen bereikt men een plaats waar de zon niet schijnt: “dit is waar het Land der Gelukzaligen ligt.” Met een deel van zijn leger trekt Alexander verder, over een vlakte die in diepste duisternis is gehuld. Sommige soldaten rapen ‘stenen’ op van de grond, die later goudklompen en parels blijken te zijn. Uiteindelijk wordt een plaats bereikt met vele bronnen, waaronder één die schittert als bliksem. Alexanders kok, die een vis wast met water uit die laatste bron ziet tot zijn schrik de vis herleven, maar vertelt dit voorval niet aan Alexander. Wel vult hij een fles met levenswater, drinkt er zelf van en verleidt

later Alexanders dochter Kalè met de rest (Alexander voegt een bitter commentaar toe, over zijn ongeluk de onsterfelijkheid te hebben gemist).

Men trekt weer verder en er wordt een heldere plaats bereikt; daar houden gevleugelde wezens met menselijk gelaat Alexander tegen en zeggen hem dat het hem niet gegeven is de eilanden der gelukzaligen te betreden. Daarop keert Alexander terug naar de rest van zijn leger. Dan pas vertelt de kok Andreas wat er is gebeurd en Alexander straft hem door hem met een molensteen om zijn nek in zee te werpen. Andreas wordt een zeedemon, die zijn naam geeft aan de A(n)driatische zee. Ook Alexanders dochter Kalè wordt bestraft: Alexander misgunt haar de onsterfelijkheid en drijft haar de bergen in, alwaar zij de demonische “Schone der Bergen” (Καλή τῶν ὀρέων) wordt. Ondertussen heeft Alexander juist door al het gebeurde door dat hij inderdaad het einde der wereld heeft bereikt en om dit te markeren laat hij een grote boog oprichten, met een inscriptie die toekomstige bezoekers de juiste richting wijst. Geheel tevreden is Alexander echter nog niet. Zijn laatste wens is de hemel te bereiken. Hiertoe worden twee grote vogels drie dagen zonder voedsel gevangen gehouden. Vervolgens worden ze onder een juk gebracht en houdt Alexander hen een paardenlever aan een speer voor. Zo vliegt hij hemelwaarts, maar opnieuw wordt hij tegengehouden door een halfmenselijk wezen dat hem berispt hemelse zaken na te streven zonder de aardse te begrijpen (ὁ τὰ ἐπίγεια μὴ καταλαβὼν τὰ ἐπουράνια ἐπιζητεῖς). Nu ziet Alexander om en tot zijn grote schrik blijken de aarde en de uiterste zee gekrompen tot een dorsvloer omgeven door een slang. Halsoverkop vliegt Alexander terug en landt, “meer dood dan levend” op zeven dagen afstand van zijn leger. Hij belooft zichzelf nooit meer ἀδύνατα na te streven (οὐκέτι οὖν προσεθέμην ἀδύνατα ἐπιχειρεῖν).

Op zich zijn de genoemde parallellen met *Gilgameš* geen doorslaggevende indicatie voor invloed van het epos. Motieven als de paradijselijke tuin, de dodelijke zee, de duisternis, de edelstenen, en de levensbron aan het einde der wereld zijn immers zeer algemeen verspreid. Wel is het zo dat het optreden van deze motieven *in serie* opvallend is, dat de tocht door de kloof aan het einde van de wereld een tamelijk specifiek element is en dat de *Metrische Homilie* opvallend genoeg een naam uit het epos (Māšu/Masis) lijkt te hebben bewaard. Zulke overeenkomsten, inclusief de naam van de Tweelingbergen, kunnen echter uit de meer populaire traditie rond *Gilgameš* stammen en hoeven dus niet op het epos te duiden. In diezelfde richting wijzen andere elementen die mogelijk Mesopotamisch origine zijn, zoals Alexanders hemelvlucht, inclusief de beschrijving van aarde en zee als ronde voorwerpen, die doet denken aan de Etana traditie.

Toch lijkt de wonderbrief een geval apart te zijn in die zin dat er wel degelijk reminiscenties aan het *Gilgameš*-epos zelf in te ontdekken zijn. Hoewel de brief in zijn huidige vorm hier en daar een wat chaotische indruk maakt, is er een duidelijke onderliggende structuur, een triptiek waarin Alexander achtereenvolgens probeert de bodem van de zee, het einde der wereld en de hoogte van de hemel te bereiken. Bij ieder van deze drie pogingen wordt hij door bovennatuurlijk wezens tegengehouden en hij wordt herhaaldelijk herinnerd aan zijn sterfelijkheid. Hoewel de wens het einde der wereld te bereiken al door de eigenlijke Alexanderbiografen wordt vermeld, krijgt dit verlangen in de

Alexanderroman een nieuwe betekenis: het willen treden buiten de grenzen die aan het menselijk bestaan zijn gesteld. Het sleutelwoord hierbij is het meerdere malen herhaalde ἄδύνατα, dat hier niet “technisch onmogelijke zaken” betekent, maar “zaken die niet aan de mens gegeven zijn.” Als Alexander er in geslaagd was levend het (ei)land der gelukzaligen te betreden, zou hij waarschijnlijk een paradijselijke onsterfelijke zijn geworden (zoals Menelaos, Henoeh, of Ūtanapišti). Dit is echter niet zijn lot, zoals hem door gevleugelde wezens wordt duidelijk gemaakt. Daarmee faalt Alexander in feite in het bereiken van het doel van zijn queeste dat in de *Metrische Homilie* expliciet wordt benoemd als het vinden van de onsterfelijkheid. In de Griekse versie van de wonderbrief is deze wens impliciet, maar nochtans duidelijk genoeg aanwezig in Alexanders reactie op het mislopen van de onsterfelijkheid in de Andreas-episode. Merk ook op dat er een structurele parallel te ontdekken is in de aanleiding voor de queeste: de doodsangst naar aanleiding van het sterven van Enkidu bij Gilgameš, en verdriet om de dood van Darius III en overpeinzingen over de onzekerheid van het menselijk bestaan bij Alexander. Verder laat Alexander uiteindelijk een grote boog oprichten die zijn verre tocht, zijn onsterfelijke roem markeert, hetgeen doet denken aan de grote muren van Uruk, gebouwd door Gilgameš en aan het eind van het epos bezongen als eeuwig symbool van, opnieuw, de roem die alleen stervelingen kunnen verwerven. Tenslotte valt bij dit alles op te merken dat zowel Alexander als Gilgameš tot *tweemaal* toe de onsterfelijkheid mislopen. Gilgameš wordt op existentiële gronden de eeuwigheid ontzegd, en evenzo wordt Alexander herhaaldelijk gezegd dat hij niet geschikt is voor de onsterfelijkheid. Vervolgens lijkt de droom toch binnen handbereik: Gilgameš vindt in de diepte van het water het kruid van de verjonging, Alexander bereikt de levensbron. Wat volgt is een folk tale-achtige episode waarin de onsterfelijkheid alsnog wordt weggeroofd door een *typical figure*: de listige slang in *Gilgameš*, en de domme, egoïstische kok in de wonderbrief.

Misschien wel het meest treffende beeld uit Alexanders brief is diens eenzaamheid tijdens zijn poging de bodem van de zee te bereiken en zijn verlatenheid na afloop van zijn dramatisch mislukte poging naar de hemel te vliegen. Wie is deze held? We zien een man wiens heroïsme niet ligt in het veroveren van een wereldrijk en het stichten van nieuwe steden, maar in zijn onwil zijn noodlot, zijn sterfelijke bestaan te aanvaarden. Hij voert een gevecht dat hem niet alleen afzondert van zijn leger, maar hem ook loszingt van zijn conventionele historische context. Zeker gezien ook de eerder genoemde parallellen, acht ik het niet onmogelijk dat we hier te maken hebben met een echo van het *Gilgameš-epos*, en niet zozeer van de meer algemene Gilgameš-traditie. Maar ik moet daaraan onmiddellijk toevoegen dat de brief ook echo's van de Etana traditie bevat en dat de gebruikte motieven in ieder geval sterk vervormd zijn. Mogelijk is er sprake van een mondelinge traditie die *in oorsprong* relatief direct door het epos is gevormd; te denken is dan bijvoorbeeld aan een publieke voordracht van (een vorm) van het epos.

Tekst

[23] Μετά δὲ ταῦτα γράφει Ἀλέξανδρος πρὸς τὴν μητέρα αὐτοῦ οὕτως: “Βασιλεὺς Ἀλέξανδρος τῇ ἐμῇ περιποθήτῳ μητρὶ καὶ Ἀριστοτέλει τῷ τιμιωτάτῳ μου καθηγητῇ χαίρειν. ἀναγκαῖον ἠγησάμην γράψαι ὑμῖν περὶ τῆς γεναμένης μοι πρὸς Δαρεῖον μάχης.⁸ ἀκούσας γὰρ ὄντα περὶ τὸν Ἰσσιακὸν κόλπον⁹ μετὰ πλήθους στρατοπέδων καὶ βασιλέων ἐτέρων συλλαβῶν αἶγας πλείστας καὶ συνδήσας λαμπάδας ἐν τοῖς κέρασιν αὐτῶν ἐξηλθὼν καὶ ἐβάδιζον νυκτός. οἱ δὲ ἰδόντες τὰς λαμπάδας μακρόθεν ὑπέλαβον εἶναι στρατὸν ἀναρίθμητον, ὅθεν καὶ εἰς δειλίαν τραπέντες ἠττήθησαν. οὕτως τὴν κατ’ αὐτῶν νίκη ἐποίησάμην. ἐν ᾧ τόπῳ ἔκτισα [τὴν] πόλιν, Αἶγας¹⁰ αὐτὴν προσονομάσας. ἐτέραν δὲ πόλιν ἔκτισα ἐν τῷ Ἰσσιακῷ κόλπῳ, Ἀλεξάνδρειαν αὐτὴν ὀνομάσας. καταλειφθεὶς δὲ Δαρεῖος συνελήφθη καὶ ἐτραυματίσθη παρὰ τῶν αὐτοῦ σατραπῶν. ἐγὼ δὲ λίαν ἐλυπήθην περὶ αὐτοῦ. νικήσας γὰρ αὐτὸν οὐκ ἐβουλόμην φονεῦσαι, ἀλλ’ ἔχειν αὐτὸν ὑπὸ τὰ ἐμὰ σκῆπτρα. ἔμπουν δὲ τοῦτον καταλαβῶν, περιελὼν δὲ τὴν περικειμένην μοι χλαμύδα τοῦτον ἐσκέπασα. εἶτα ὑπονοήσας τὰ τῆς ἀδήλου τύχης ἐπὶ τὸ τοῦ Δαρείου ὑπόδειγμα τοῦτον ἐθρήνησα. κηδεύσας οὖν βασιλικῶς ἐκέλευσα ἀποτμηθῆναι ῥίνας καὶ ὠτία τῶν φυλασσόντων αὐτοῦ τὸν τάφον, τῇ κατὰ τὴν χώραν συνηθεί<α> ἑξακολουθῶν.¹¹ τοὺς δὲ ἀνελόντας Δαρεῖον ἐκέλευσα ἀνασταυρωθῆναι ἐν τῷ τάφῳ Δαρείου. ἐκεῖθεν δὲ ἐξελθὼν κατεκράτησα Ἀρειοβαρζᾶν καὶ Μαναζακοῦ¹² βασιλείαν· Μηδίαν τε καὶ Ἀρμενίαν, Ἐβείσιν καὶ πᾶσαν τὴν Περσικὴν χώραν, ἧς ἐβασίλευεν Δαρεῖος ὑπέταξα.¹³

[32] Ἐκεῖθεν οὖν παραλαβῶν ὁδηγοῦς ἡβουλήθη ἐισελεθεῖν εἰς τὰ ἐνδότερα μέρη τῆς ἐρήμου <κατὰ τὴν ἄμαξαν τοῦ πόλου>¹⁴. καὶ οὐ συνεβούλευόν μοι ἀπελθεῖν ἐκεῖσε διὰ τῶν θηρίων τὸ πλῆθος τῶν ἐνοικούντων τοῖς τόποις ἐκείνοις. ἀλλ’ ὅμως μὴ προσσχῶν τοῖς λόγοις αὐτῶν ἠρξάμην τῆς ὁδοῦ. ἦλθομεν οὖν εἰς τινὰ τόπον φαραγγώδη, οὗ ἦν ὁδὸς λίαν στενὴ καὶ φαραγγώδης, ἣν καὶ ὁδεύσαμεν ἡμέρας ὀκτώ. εἶδομεν <δὲ> ἐν τοῖς τόποις ἐκείνοις θηρία ἀλλογενῆ, οἷα οὐκ οἶδαμεν πώποτε. διελθόντες δὲ τὸν τόπον ἐκεῖνον ἦλθομεν εἰς ἕτερον θηρινωδέστερον τόπον. εὗραμεν δὲ ἐκεῖ πολλὴν ὕλην δένδρων καλουμένων Ἀναφάνδα, καρπὸν ἔχοντα ξένον καὶ παρηλλαγμένον. ἦσαν γὰρ μῆλα πανμεγέθη οἷον πέπονας μέγιστους. ἦσαν δὲ καὶ ἄνθρωποι ἐν τῇ ὕλῃ ἐκείνῃ φυτοὶ λεγόμενοι, ἔχοντες ὕψει πῆχαις εἴκοσι τέσσαρας, μακροὺς τραχήλους ἔχοντες ὡς ἓνα πῆχυν καὶ ἥμισυ, ὁμοίως καὶ πόδας μακροὺς ἔχοντες. αἱ δὲ ἀγκῶνες αὐτῶν πρῖοσιν ἦσαν παρεμφερεῖς καὶ αἱ χεῖρες, ἰδόντες δὲ ἡμᾶς ὄρμησαν ἐπὶ τὸ στρατόπεδον. ἐγὼ δὲ ἰδὼν ταῦτα ἐξέστη<ν> τῇ διανοίᾳ· ἐκέλευσα οὖν συλληφθῆναι ἓνα ἐξ αὐτῶν. ὀρμησάντων δὲ ἡμῶν πρὸς αὐτοὺς μετὰ φωνῶν καὶ σαλπίγγων ἔφυγον. ἐφονεύσαμεν δὲ ἐξ αὐτῶν τριάκοντα δύο. αὐτοὶ δὲ ἀνείλαν ἐξ ἡμῶν στρατιώτας ρ’. ἐμείναμεν οὖν ἐκεῖ τρώγοντες τοὺς καρποὺς τῶν δένδρων.

[33] Κἀκεῖθεν ἀπάραντες ἦλθομεν εἰς τινὰ χλοερὰν χώραν, ἐν ἣ ἦσαν ἄνθρωποι ἄγριοι γίγασιν ὅμοιοι, στρογγύλοι, πυρρὰς ὄψεις ἔχοντες, ὡς λέοντες φαινόμενοι. ἦσαν δὲ καὶ ἕτεροι μετ’ αὐτῶν λεγόμενοι Ὀχλίται, μὴ ἔχοντες τρίχας τὸ σύνολον, τὸ μῆκος

⁸ Darius III, de laatste koning van de Perzen (336-333 v.Chr.).

⁹ De Golf van Issos, waar Alexander en Darius in 333 v.Chr. slag leverden; dit was niet de beslissende slag, zoals de brief suggereert.

¹⁰ De naam Aigai, (“Geiten”) is ‘afgeleid’ van het verhaal met de geiten.

¹¹ De Perzen hadden het gebruik, hier verkeerd begrepen, bij rebellen oren, neus en lippen af te snijden.

¹² Dit zijn verhaspelde namen van satrapen van Darius III.

¹³ De *Alexanderroman* heeft een wat ingewikkelde nummering; in deze versie van de roman bestaan §§24-31 en 34-5 niet.

¹⁴ De Wagen van de Pool, dwz. de Grote Beer.

ἔχοντες πηχῶν τεσσάρων καὶ πλάτος ὡσεὶ λόγχη, καὶ ἰδόντες ἔδραμον πρὸς ἡμᾶς, ἦσαν δὲ περιεζωσμένοι δέρματα λεόντων, ἰσχυροὶ λίαν καὶ ἐτοιμότατοι πολεμεῖν ἄνευ ὄπλων. ἡμεῖς δὲ ἐτύπτομεν αὐτούς, αὐτοὶ δὲ ξύλοις ἔτυπτον ἡμᾶς, ὡς καὶ πολλοὺς ἀνεΐλον ἐξ ἡμῶν. ἐγὼ δὲ φοβηθεὶς μήπως τροπώσωνται ἡμᾶς, ἐκέλευσα πῦρ ἀνάψαι¹⁵ ἐν τῇ ὕλῃ· οἱ δὲ ἰδόντες τὸ πῦρ ἔφυγον οἱ ἀκμαιότατοι ἐκεῖνοι ἄνδρες. ἀνεΐλαν δὲ ἐξ ἡμῶν στρατιώτας ἑκατὸν ὀγδοήκοντα.

Τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ἡβουλήθη ἀπελθεῖν εἰς τὰ σπήλαια αὐτῶν, καὶ εὔρομεν θηρία προσδεδεμένα ταῖς θύραις αὐτῶν ὡς λέοντες· ἦσαν δὲ τριόφθαλμοι. εἶδομεν δὲ ψύλλους ἐκεῖ ὡς τοὺς παρ' ἡμῶν βατράχους πηδῶντας.¹⁶ ἐκεῖθεν δὲ ἀναχωρήσαντες ἦλθομεν εἰς τινὰ τόπον, ἐξ οὗ ἐξήρχετο πηγὴ πλουσιωτάτη, καὶ ἐκέλευσα ἐκεῖ στήναι τὸ ἄρμα· ἐμείναμεν δὲ ἐκεῖ μῆνας δύο.

Ἐκεῖθεν δὲ ἀπάραντες ἦλθομεν ἕως τῶν Μηλοφάγων· καὶ εἶδομεν ἐκεῖ ἄνδρα δασὺν ὅλῳ τῷ σώματι, πανμεγέθη, καὶ ἐφοβήθημεν. καὶ κελεύω αὐτὸν συλληφθῆναι. ὁ δὲ συλληφθεὶς ἀγρίως ἡμᾶς καθόπτειεν. κελεύω δὲ γυναῖκα γυμνὴν προσενεχθῆναι αὐτῷ. ὁ δὲ ἀρπάσας αὐτὴν κατέσθειεν. συνδραμόντων δὲ τῶν στρατιωτῶν ἐξελεῖν αὐτὴν ἐταρτάρισεν τῇ γλώσσει αὐτοῦ. καὶ ἀκούσαντες οἱ λοιποὶ σύντοποι αὐτοῦ ἐξῆλθον πρὸς ἡμᾶς ἐκ τοῦ ἔλους ἄνδρες ὡσεὶ μύριοι, τὸ δὲ στρατόπεδον ἡμῶν ἦν μυριάδες τέσσαρες. καὶ κελεύω ἀναφθῆναι <τὸ ἔλος, οἱ δὲ θεασάμενοι> τὸ πῦρ ἔφυγον. διώξαντες δὲ αὐτούς ἐκρατήσαμεν ἐξ αὐτῶν τρεῖς, οἱ καὶ μὴ μετασχόντες τροφῆς μέχρις ἡμερῶν ὀκτὼ ἐτελεύτησαν. εἶχον δὲ λογισμὸν οὐκ ἀνθρώπινον, ἀλλ' ὡς οἱ κύνες ὑλάκτου.

[36] Ἐκεῖθεν δὲ ἀναχωρήσαντες ἦλθομεν εἰς τινὰ ποταμόν. ἐκέλευσα οὖν παρεμβολὴν γενέσθαι καὶ καθοπισθῆναι τῇ συνθηαίᾳ τὰ στρατόπεδα. ἦν δὲ ἐν τῷ ποταμῷ δένδρα, καὶ ἅμα τοῦ ἡλίου ἀνατέλλοντος καὶ τὰ δένδρα ἠΰξανον μέχρις ὥρας ἕκτης, ἀπὸ δὲ ὥρας ἑβδόμης ἐξέλιπον ὥστε μὴδ' ὅλως φαίνεσθαι. δάκρυα δὲ εἶχον ὡς Περσικὴν στακτὴν, πνοὴν δὲ πάνυ ἡδυτάτην καὶ χρηστὴν. ἐκέλευσα οὖν κόπτεσθαι τὰ δένδρα καὶ σπόγγους ἐκλέγεσθαι τῶν δακρύων. αἰφνίδιον δὲ οἱ ἐκλέγοντες ἐμαστιγοῦντο ὑπὸ δαίμονος ἀοράτου. καὶ τῶν μὲν μαστιγουμένων τὸν ψόφον ἠκούαμεν καὶ τὰς πληγὰς ἐπὶ τῶν νώτων ἐρχομένας ἐβλέπομεν, τοὺς δὲ τύπτοντας οὐκ ἔθεωροῦμεν. φωνὴ δὲ τις ἦρχετο λέγουσα μὴδὲ ἐκκόπτειν μὴδὲ συλλέγειν· “εἰ δὲ οὐ παύσητε, γενήσεται ἄφωνον τὸ στρατόπεδον.” ἐγὼ οὖν φοβηθεὶς ἐκέλευσα μῆτε ἐκκόπτειν μῆτε συλλέγειν τινὰ ἐξ αὐτῶν.

Ἦσαν δὲ ἐν τῷ ποταμῷ λίθοι μέλανες, ὅσοι οὖν ἦπτοντο τῶν λίθων τούτων, τὴν ἴσιν χρῶαν ἐλάμβανον τοῖς λίθοις. ἦσαν δὲ καὶ δράκοντες πολλοὶ ἐν τῷ ποταμῷ καὶ ἰχθύων πολλὰ γένη, ἅτινα πυρὶ οὐκ ἠψῶντο ἀλλ' ἐν ὕδατι ψυχρῷ πηγαίῳ. εἷς οὖν τῶν στρατιωτῶν λαβὼν καὶ πλύνας καὶ βαλὼν εἰς ἄγγος ἀφῆκεν καὶ εὔρε τὸν ἰχθὺν ἐψημένον. ἦσαν δὲ ἐν τῷ ποταμῷ ὄρνεα παρεμφερῆ τῶν παρ' ἡμῖν ὄρνέων. εἰ τις οὖν αὐτῶν ἐθίγγανε, πῦρ ἐξέβαινε ἐξ αὐτοῦ.

[37] Τῇ δὲ ἐπιούσῃ ἡμέρᾳ ὠδεύσαμεν πλαζόμενοι. ἔλεγον δὲ μοι οἱ ὀδηγοί· “οὐκ οἶδαμεν ποῦ ὑπάγομεν, δέσποτα βασιλεῦ Ἀλέξανδρε, ὑποστρέψωμεν, μὴ εἰς τόπους χεῖρονας ἐμπέσωμεν.” ἐγὼ δὲ οὐκ ἡβουλήθη ὑποστρέψαι. ὑπήντων δὲ ἡμῖν θηρία πολλὰ ἐξάποδα καὶ τριόφθαλμα καὶ πεντόφθαλμα, τὸ μῆκος ἔχοντα πήχεις δέκα, καὶ ἄλλα πολλὰ γένη θηρίων. καὶ ἃ μὲν ἀνεχώρουν φεύγοντα, ἃ δὲ καὶ ἐφήλλοντο ἡμῖν. ἦλθομεν δὲ εἰς ἀμμώδη τινὰ τόπον, ὅθεν ἐξῆλθον θηρία ὅμοια ὀνάγγων, ἔχοντα ἀνά πήχας κ'. οὐκ εἶχον δὲ ἀνά δύο ὀφθαλμῶν ἀλλ' ἀνά ἕξ. τοῖς δὲ δυσὶ μόνοις ἔβλεπον. οὐκ ἦσαν δὲ μάχιμα ἀλλὰ ἦπια. καὶ ἄλλα δὲ πολλὰ κατέβαλλον τόξοις οἱ στρατιῶται.

Ἐκεῖθεν δὲ ἀναχωρήσαντες ἦλθομεν εἰς τινὰ τόπον, ἔνθα ἦσαν ἄνθρωποι ἀκέφαλοι, λαλοῦντες δὲ ἀνθρωπίνως τῇ ἰδίᾳ γλώσσει, δασεῖς, δερματοφόροι, ἰχθυοφάγοι. θαλασσίου δὲ ἰχθύος ἀγρεύοντες ἐκόμιζον ἡμῖν ἐκ τῆς παρακειμένης αὐτῆς θαλάσσης,

¹⁵ Vergelijk de eerder genoemde voorspellende naam van het woud, 'Anaphanda.'

¹⁶ Bedoeld wordt dat de vlooien zo groot zijn als kikkers in de normale wereld.

ἄλλοι δὲ ἐκ τῆς γῆς ὕδνα ἔχοντα ἀνά λίτρων κέ'. φώκας δὲ πλείστας καὶ μεγάλας εἶδομεν ἐρπούσας ἐπὶ τῆς γῆς. πολλὰ δὲ οἱ φίλοι ἡμῶν συνεβουλεύσαντο ὑποστρέψαι. ἐγὼ δὲ οὐκ ἠβουλήθην θέλων ἰδεῖν τὸ τέλος τῆς γῆς.

[38] Ἐκεῖθεν οὖν ἀναλαβόντες ἔρημον ὁδεύσαμεν ἐπὶ θάλασσαν, μηκέτι μηδὲν ὀρώντες, μήτε πετεινὸν μήτε θηρίον, εἰ μὴ τὸν οὐρανὸν καὶ τὴν γῆν. τὸν δὲ ἥλιον οὐκέτι ἔθεωροῦμεν, ἀλλὰ μαῦρον τὸν ἀέρα ἐπὶ ἡμέρας δέκα. ἐλθόντες δὲ εἴς τινα τόπον παραθαλάσσιον καὶ τὰς σκηνὰς ἡμῶν καὶ τὴν παρεμβολὴν διαθέντες ἐμείναμεν ἡμέρας πλείστας. ἦν δὲ νῆσος ἐν μέσῳ τῆς θαλάσσης ἐκείνης. ἐπιθυμίαν δὲ εἶχον τὰ ἐν ἐκείνῳ τῷ τόπῳ ἔσωθεν ἱστορήσαι. προσέταξα δὲ κατασκευάσαι πλοιάρια πλείστα. ἀνῆλθον δὲ ἐν ἐκείνοις τοῖς πλοιαρίοις ἄνδρες ὡσεὶ χίλιοι, καὶ κατεπλεύσαμεν ἐν ἐκείνῃ τῇ νήσῳ, οὐ μακρὰν δὲ οὔσης τῆς γῆς ἐφ' ἧς ἠκούσαμεν λαλιὰς ἀνθρώπων Ἑλληνικῆ διαλέκτῳ λέγοντα·

Ὡ παῖ Φιλίππου, Αἰγυπτίου δὲ τὸ σπέρμα,
κλῆσιν ἔσχηκας σημαίνουσα<v> τὸ μέλλον
ὑπὸ σοῦ πραχθὲν εὐτύχημα γενναίως·
ἀπὸ μήτρας γὰρ Ἀλέξανδρος ἐκλήθης·
ἤλεξας ἄνδρας¹⁷ ὡς τούτους ἐκδιώκων
καὶ ἀποσοβῶν βασιλεῖς ἐξ οἰκείων·
ἀλλ' ἔξανδρος δὲ πάντως τὸ τάχος γενήσῃ,
συμπληρουμένου σου δευτέρου στοιχείου
τοῦ ὀνόματος, ὃ κλῆσιν ἔσχε λάβδα.

Καὶ τούτους μὲν τοὺς λόγους ἠκούσαμεν, τοὺς δὲ λαλοῦντας οὐκ ἔθεωροῦμεν. τινὲς δὲ στρατιῶται παραβουλευσάμενοι κολύμβῳ διῆλθον ἀπὸ τῶν πλοίων εἰς τὴν γῆν τῆς νήσου ἱστορήσαι· καὶ εὐθέως καρκίνοι ἐξεληθόντες εἴλκυσαν αὐτοὺς εἰς τὸ ὕδωρ καὶ ἀνείλον. φοβηθέντες οὖν ὑπεστρέψαμεν εἰς τὴν γῆν.

Ἐξεληθόντων δὲ ἡμῶν ἀπὸ τῶν πλοίων καὶ ἐκπεριπατούντων ἐπὶ τὴν ὄχθαν τῆς θαλάσσης εὔρομεν καρκίνον ἐξεληθόντα τοῦ ὕδατος ἐπὶ τὴν ξηράν. ἦν δὲ τὸ μέγεθος αὐτοῦ ἴσον θώρακος, οἱ δὲ ἐμπρόσθιοι πόδες οἱ λεγόμενοι <δί>χαλοι τὸ μήκος ἀνά ὀργυῖας μιᾶς ἕκαστος. ἰδόντες δὲ αὐτὸν καὶ λαβόντες δόρατα ἀνείλομεν αὐτὸν μετὰ βίας. σίδηρος γὰρ οὐκ εἰσῆρχετο εἰς τὸν ὄστρακον αὐτοῦ. τοῖς γὰρ ἐμπροσθίοις ποσὶν συνέτριβε τὰ δόρατα ἡμῶν. ἀνελόντες δὲ τοῦτον καὶ ἀποπτύξαντες εὔρομεν ἐντὸς τοῦ ὄστράκου αὐτοῦ μαργαρίτας ζ' μεγάλης τιμῆς ἀξίους. οὐδεὶς ἀνθρώπων τοιοῦτους μαργαρίτας ἐώρακεν πώποτε. τούτους ἰδὼν ἐγὼ ὑπέλαβον ἐν τῷ τῆς ἀπλεύστου θαλάσσης <βυθῷ> ταῦτα γενέσθαι. ὅθεν ὑπενόησα κλωβὸν σιδηρὸν μέγαν γενέσθαι καὶ ἔνδοθεν τοῦ κλωβοῦ ἐπενεχθῆναι αὐτῷ πίθον ὑέλινον παμμεγέθη ἔχοντα πάχος μίαν πῆχυν καὶ ἥμισυ. καὶ ἐκέλευσα γενέσθαι ἐν τῷ πυθμένι τοῦ πίθου τρυμαλιάν, ὡς χωρεῖν τοῦ ἀνθρώπου τὴν χεῖρα, βουλόμενος κατελθεῖν καὶ ἀναμαθεῖν τί ἐστὶν ἐν τῷ πυθμένι τῆς τοιαύτης θαλάσσης, ἔχειν δὲ κεκλεισμένην ἔνδοθεν τῆς τρυμαλιαῖς τὴν ὀπὴν τὴν οὔσαν ἐν τῷ πυθμένι τοῦ πίθου, κατελθόντα δὲ με εὐθέως ἀνοῖξαι ἐξάγει<v> τε διὰ <τῆς> τρυμαλιαῖς τὴν χεῖρα καὶ λαβεῖν ἐκ τῆς παρακειμένης αὐτῆς ψάμμου τὸ εὐρεθὲν ἐν τῷ πυθμένι τῆς τοιαύτης θαλάσσης καὶ πάλιν εἰσενεγκεῖν τὴν χεῖρα καὶ παραχρῆμα ἐμφράξαι τὴν τρυμαλιάν· ὃ καὶ πεποίηκα. ἐκέλευσα οὖν γενέσθαι ἄλυσον ὀργυῖων τῆ¹⁸, καὶ προσέταξα μὴ τις ἀνεγκύση με πρὶν ἢ ἡ ἄλυσος παραχθῆ· “ἐγὼ γὰρ κατελθὼν ἐν τῷ πυθμένι εὐθὺς τὰράξω τὸν πίθον καὶ ὑμεῖς ἀναγάγετέ με.”

¹⁷ Een verwijzing naar de betekenis van de naam Alexander, “Mannen-werend.” Het woordspel gaat door met ἔξανδρος (“on-man,” dwz. dode). Vervolgens verwijst λάβδα niet alleen naar die letter in de naam van Alexander, maar ook naar de numerieke waarde 30 (Alexander stierf in zijn 34e levensjaar).

¹⁸ 308; de tekst is mogelijk corrupt (verwacht is 360; zie hieronder).

Μετά οὖν τὸ κατασκευάσαι πάντα εἰσῆλθον ἐν τῷ ὑαλίῳ πίθῳ βουλόμενος ἐπιχειρεῖν ἀδύνατα. εἰσελθὼν οὖν διὰ μολυβδίνου σκεύους εὐθὺς ἐκλείσθη ἡ εἴσοδος, κατελθὼν δὲ πήχεις ρκ', ἰχθὺς διελθὼν διὰ τῆς κέρκου κρούσας τὸν κλωβόν, ἀνήγαγόν με διὰ <τὸ> τὴν ἄλυσιν ταραχθῆναι. ἐγὼ δὲ πάλιν <κατελθὼν> τὸ αὐτὸ πέπονθα.¹⁹ τρίτον οὖν κατελθὼν ὡσεὶ πήχεις τη²⁰ ἔβλεπον ἰχθύας περικυκλοῦντάς με πάμπολλα γένη. καὶ ἰδοὺ ἔλθὼν παμμεγεθέστατος ἰχθὺς ἔλαβέν με σὺν τῷ κλωβῷ ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ καὶ ἀνήγαγέ με ἐπὶ τὴν γῆν μακρόθεν μίλιον ἕν. ἦσαν γὰρ ἐν τοῖς πλοίοις οἱ καταγαγόντες με ἄνδρες τξ' καὶ πάντας εἵλκυσεν σὺν τοῖς τέσσαρσι πλοιαρίοις. φθάσας δὲ [τὴν κλωβὸν ἐπὶ τὴν ξηρὰν] καὶ τοῖς ὁδοῦσιν αὐτοῦ τὴν κλωβὸν συντρίψας ἔρριψεν ἐπὶ τὴν ξηρὰν. ἐγὼ δὲ ἐγενόμην ἡμίπνους καὶ νεκρωμένος ἀπὸ τοῦ φόβου, καὶ πεσὼν προσεκύνησα τῇ ἄνω προνοίᾳ τῇ διαφυλαξάσῃ με ζῶντα ἀπὸ τοῦ φοβεροῦ θηρίου. εἶπον δὲ εἰς ἑμαυτόν· “ἀπόστα, Ἀλέξανδρε, ἀδυνάτοις ἐπιχειρεῖν, μήπως ἀνιχνεύων βυθὸν στερηθῆς καὶ τοῦ ζῆν.” καὶ εὐθὺς προσέταξα τὸν στρατὸν ἐκεῖθεν ἀπᾶραι καὶ ἐπὶ τοῖς ἔμπροσθεν πορεύεσθαι.

[39] Καὶ πάλιν ὀδεύσαντες ἤλθομεν διὰ δύο ἡμερῶν εἰς τόπους ὅπου ἥλιος οὐ λάμπει. ἐκεῖ οὖν ἐστὶν ἡ καλουμένη μακάρων χώρα.²¹ καὶ θέλοντός μου ἱστορῆσαι καὶ ἰδεῖν τοὺς τόπους ἐκείνους ἐπεχείρησα λαβεῖν τοὺς ἰδίους μου δούλους καὶ εἰσελθεῖν πρὸς αὐτούς. Καλλισθένης δὲ ὁ ἐμὸς φίλος συνεβούλευσέ μοι εἰσελθεῖν σὺν φίλοις μ' καὶ παισὶν ἑκατὸν καὶ στρατιώταις ἄς' μόνοις γνησίοις. καταλείψας οὖν τὸν πεζὸν λαὸν μετὰ τῶν γερόντων καὶ τῶν γυναικῶν αὐτὸς [οὖν] παραλαβὼν πάντας νέους στρατιώτας ἐκλεκτοὺς ἐπορεύθη σὺν αὐτοῖς, παραγγείλας μὴ συμπορευθῆναι μεθ' ἡμῶν γέροντα. εἷς δὲ τις γέρον περιέργως ἔχων δύο υἱοὺς γενναίους καὶ ἀληθεῖς στρατιώτας λέγει πρὸς αὐτούς· “τεκνία, ἀκούσατε τῆς φωνῆς τοῦ πατρὸς ὑμῶν καὶ λάβετε με μεθ' ὑμῶν, καὶ οὐκ εὐρεθήσομαι ὑμῖν κενὸς ἐν τῇ ὁδῷ· ἰδοὺ γὰρ ἐν καιρῷ περιστάσεως ζήτησις μέλλει γενέσθαι <γέροντος> παρ' Ἀλεξάνδρου τοῦ βασιλέως. εἰ οὖν εὐρεθῆτέ με ἔχοντες, μεγάλως τιμηθήσεσθε.” οἱ δὲ λέγουσιν αὐτῷ· “φοβούμεθα, πάτερ, τὴν ἀπειλὴν τοῦ βασιλέως, μήπως εὐρεθῶμεν παραβάντες τὸ πρόσταγμα αὐτοῦ καὶ ὑστερηθῶμεν ἐπὶ τῇ στρατιᾷ καὶ τοῦ ζῆν.” ὁ δὲ γέρον· “ἀναστάντες κείρατέ μοι τὸν πῶγωνα καὶ ἀλλάξατέ τὸ σχῆμα καὶ πορεύσομαι μεθ' ὑμῶν ἀνὰ μέσον τοῦ στρατοῦ καὶ ἐν καιρῷ δέοντι μεγάλως ὑμᾶς ὠφελήσω.” οἱ δὲ ἐποίησαν τὸ κελευσθὲν ὑπὸ τοῦ πατρὸς αὐτῶν.

Ἐκεῖθεν οὖν ὀδεύσαντες ἡμέρας γ' εὕρομεν τόπον ὀμιχλοειδῆ. μὴ δυναμένων δὲ ἡμῶν πορρωτέρω προβῆναι διὰ τὸ ἄβατον καὶ ἀσίβητον τὸν τόπον εἶναι, ἐπήξαμεν ἐκεῖ τὰς σκηνὰς ἡμῶν. τῇ δὲ ἐπιούσῃ λαβὼν χιλίους ἐνόπλους εἰσῆλθον μετ' αὐτῶν ἱστορῆσαι, μήπως ἐνταῦθα ἐστὶν τὸ τέλος τῆς γῆς. εἰσελθόντες οὖν ἐν τοῖς ἀριστεροῖς μέρεσιν — ἦν γὰρ ἐκεῖνο τὸ μέρος φωτεινότερον — ὀδεύσαμεν τόπους πετρώδεις καὶ κρημνώδεις ἕως ἡμέρας ἡμίσεως· τοῦτο δὲ ἐκ τοῦ ἡλίου οὐκ ἐπέγνω<ν> [τὴν ὁδόν], ἀλλὰ σχοίνους μετρῶν κατὰ τὴν γεωμετρίαν ἐπέγνω<ν> τὴν ὁδὸν καὶ τὴν ὥραν. μετὰ δὲ ταῦτα φοβηθέντες ὑπεστρέψαμεν διὰ τὸ τὴν ὁδὸν ἄβατον εἶναι. ἐξεληθόντες δὲ ἡβουλήθημεν <εἰσελθεῖν> ἐν τοῖς δεξιοῖς μέρεσιν. ἦν δὲ πεδίον λίαν ὀμαλόν, πλὴν ζοφῶδες καὶ σκοτεινόν. ἐγὼ δὲ ἐν ἀμηχανίᾳ ἐγενόμην, ὅτι οὐδεὶς τῶν νέων συνεβούλευσέ μοι εἰσελθεῖν ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ, μήποτε γὰρ τῶν ἵππων <διὰ τοῦ σκότους> καὶ τῆς μακρᾶς ὁδοῦ διασκορπισθέντων οὐ

¹⁹ Hier is misschien meer weggevallen dan alleen het participium: men zou hier de vermelding van een diepte van 240 vadem verwachten.

²⁰ De tekst wekt de indruk dat Alexander nog bezig was voor de derde keer af te dalen, toen de grote vis hem opslokte. Mogelijk wordt bedoeld dat de zee 360 vadem diep is, dat de ketting 360 vadem lang was, dat Alexander tweemaal steeds dieper afdaalde (120, 240), maar dat hij bij de derde poging bleef steken op 308 vadem. Deze reconstructie wordt ondersteund door het getal van 360 man die de ketting vasthouden: in de vaak ietwat duistere logica van de roman is het heel goed mogelijk dat iedere man voor één vadem verantwoordelijk was.

²¹ De Griekse mythologie spreekt meestal van het Eiland der Gelukzaligen en verderop in de tekst is inderdaad ook eenmaal sprake van “Eilanden der Gelukzaligen.”

δυνάμεθα ὑποστρέψαι. ἐγὼ δὲ εἶπον πρὸς αὐτούς: “ὦ γενναῖοι πάντες ὑμεῖς ἐν πολέμῳ, νῦν ἐγνώκατε ὅτι ἄνευ βουλῆς καὶ συνέσεως οὐδὲν ἐστὶ γενναϊότατον. εἰ γὰρ ἦλθεν γηραιός, συνεβούλευσεν ἂν ἡμῖν πῶς δεῖ εἰσελθεῖν ἐν τῷ ζοφώδει τούτῳ τόπῳ. ἀλλ’ οὖν τίς ἐν ὑμῖν γενναῖος, ὃς ἀπελθὼν ἐν τῇ παρεμβολῇ ἐνέγκῃ μοι γέροντα; καὶ παρ’ ἐμοῦ λήψεται χρυσοῦ λίτρας δέκα.” οὐδεὶς οὖν εὐρέθη τοῦτο ποιῆσαι διὰ τὸ τῆς ὁδοῦ μῆκος καὶ διὰ τὸ τὸν ἀέρα ἀφεγγῆ εἶναι.

Προσελθόντες οὖν οἱ υἱοὶ τοῦ γέροντος λέγουσί μοι: “ἐὰν ἀνεξικάκως ἀκούσης, δέσποτα, ἐροῦμέν <τι> πρὸς σε.” κἀγὼ δέ: “εἴπατε, εἴ τι δ’ ἂν βούλεσθε. ὄμνυμι γὰρ τὴν ἄνω πρόνοιαν τοῦ μὴ ἀδικῆσαι ὑμᾶς.” οἱ δὲ εὐθέως διηγήσαντό μοι τὰ περὶ τοῦ πατρὸς αὐτῶν καὶ ποδαπῶς ἤγαγον αὐτόν. καὶ δραμόντες παρέστησαν αὐτὸν τὸν γέροντα. ἐγὼ δὲ ἰδὼν κατησπασάμην αὐτόν καὶ βουλήν ἤτουν δοθῆναι ἡμῖν. ὁ δὲ γέροντων λέγει: “Ἀλέξανδρε βασιλεῦ, ἔξεστίν σοι τοῦτο γνῶναι, ὅτι εἰ μὴ μεθ’ ἵππων εἰσέλθῃς, οὐκέτι τὸ φῶς ὄψει. ἐπίλεξαι οὖν ἵππους θηλείας ἐχούσας πῶλους, καὶ τοὺς μὲν πῶλους ἔασον ἐνταῦθα, ὑμεῖς δὲ εἰσέλθατε μετὰ τῶν ἵππων, καὶ αὐτὰ ἐξάξουσιν ὑμᾶς διὰ τοὺς αὐτῶν πῶλους.” ζητήσας οὖν ἐν παντὶ τῷ στρατῷ οὐχ εὕρομεν εἰ μὴ ῥ’ ἵππους θηλείας ἐχούσας πῶλους. λαβὼν οὖν ταύτας καὶ ἐτέρους ἵππους ῥ’ ἐπιλέκτους, ὁμοίως καὶ ἐτέρους ἵππους βαστάζοντας τὰ πρὸς τὴν χρεῖαν, εἰσήλθομεν κατὰ τὴν βουλήν τοῦ γέροντος, καὶ ἐάσαμεν τοὺς πῶλους ἔξω.

Ὁ δὲ γέροντων παρήγγειλεν τοῖς υἱοῖς αὐτοῦ, εἴ τι δ’ ἂν εὕρωσι μετὰ τὸ εἰσελθεῖν ἐπὶ τῆς γῆς κείμενον συλλέγειν αὐτὰ καὶ βαλεῖν ἐπὶ τοῖς μαρσίποισι αὐτῶν. εἰσήλθον οὖν τριακόσιοι ἐξήκοντα στρατιῶται, <καὶ> ἐκέλευσα προπορεύεσθαι τοὺς <ρ’> ἐξήκοντα πεζοὺς, καὶ οὕτως εἰσήλθομεν ὁδὸν ὡσεὶ σχοίνους ἰε’. καὶ εὕρομεν τόπον, καὶ ἦν ἐν αὐτῷ πηγὴ διαυγῆς, ἣς τὸ ὕδωρ ἤστραπτεν ὡς ἀστραπή, καὶ ἕτερα πλεῖστα ὕδατων. ἦν δὲ καὶ ὁ ἀήρ τοῦ τόπου ἐκείνου εὐώδης καὶ οὐ πάνυ σκοτεινός. πρόσπεινος δὲ γενόμενος ἠθέλησα δέξασθαι ἄρτον· καὶ καλέσας τὸν μάγειρον Ἀνδρέαν ὀνόματι εἶπον αὐτῷ: “εὐτρέπισον ἡμῖν προσφάγιον.” ὁ δὲ τάριχον λαβὼν ἐπορεύθη ἐπὶ τὸ διανγῆς ὕδωρ τῆς <πη>γῆς πλῦναι τὸ ἔδεσμα. καὶ εὐθέως βραχὲν ἐν τῷ ὕδατι ἐψυχώθη καὶ ἔφυγε τὰς χεῖρας τοῦ μαγείου. ἐκεῖνος δὲ φοβηθεὶς οὐκ ἀνήγγειλέ μοι τὸ γεγονός. αὐτὸς δὲ λαβὼν ἐξ αὐτοῦ τοῦ ὕδατος ἔπιεν καὶ ἔλαβεν ἐν σκεύει τινὶ ἀργυρῷ καὶ ἐφύλαξεν. ἦν γὰρ πᾶς ὁ τόπος βρύων ὕδατα πολλά, ἐξ ὧν ὕδατων πάντες ἐπίομεν. ὦ τῆς ἐμῆς δυστυχίας, ὅτι οὐκ ἔκειτό μοι πιεῖν ἐκ τῆς ἀθανάτου ἐκείνης πηγῆς τῆς ζωογονούσης τὰ ἄψυχα, ἣς ὁ ἐμὸς μάγειρος τετύχηκεν.

[40] Μετὰ δὲ τὸ λαβεῖν βρώσεως ἀναστάντες ὁδεύσαμεν ὡσεὶ σχοίνους σλ’ πλεῖον ἢ ἑξαττον· λοιπὸν ὠδεύσαμεν ἰδόντες αὐγὴν ἄνευ ἡλίου καὶ σελήνης καὶ ἄστρων. καὶ εἶδον δύο ὄρνεα πετόμενα καὶ μόνον ἔχοντα ὄψεις ἀνθρωπίνας, Ἑλληνικῆ <δὲ> διαλέκτῳ ἐξ ὕψους ἐκραύγαζον: “τί χώραν πατεῖς, Ἀλέξανδρε, τὴν θεοῦ μόνου; ἀνάστρεφε, δειλαίε, ἀνάστρεφε· μακάρων νήσους πατεῖν οὐ δυνήσῃ. ἀνάστρεψον, ἄνθρωπε, καὶ τὴν δεδομένην σοι γῆν πάτει καὶ μὴ κόπους πάρεχε σεαυτῷ.” σύντρομος δὲ γενόμενος κάλλιστα ὑπήκουσα τῇ φωνῇ τῇ ὑπὸ τῶν ὀρνέων μοι δεδομένη. τὸ δὲ ἕτερον ὄρνεον πάλιν ἐφθέγγετο Ἑλληνικῇ διαλέκτῳ: “ἐκκαλεῖταί σε, φησὶν, ἡ ἀνατολή, καὶ ἡ Πύρου βασιλεία νίκη ὑποταγήσεται σοι.” καὶ ταῦτα εἶπον τὸ ὄρνεον ἀνέπτησεν. ἐγὼ δὲ ἐξιλεωσάμενος καὶ κρατῶν τὸν ὀδηγόν, τὰς ἵππους ἔμπροσθεν βάλλοντες, πάλιν κατὰ τὴν ἄμαξαν τῶν ἀστέρων²² δι’ ἡμερῶν κβ’ ἐξήλθομεν πρὸς τὴν φωνὴν τῶν πῶλων [καὶ τῶν μητέρων αὐτῶν].

Πολλοὶ οὖν τῶν στρατιωτῶν ἐβάστασεν ἕκαστος ὁ εὖρε. ἐξαιρέτως δὲ οἱ τοῦ γέροντος υἱοὶ ἔπλησαν τοὺς μαρσίπους αὐτῶν κατὰ τὴν τοῦ πατρὸς αὐτῶν παραγγελίαν [41] καὶ ἐξελθόντων ἡμῶν πρὸς τὸ φῶς εὐρέθησαν χρυσίον δόκιμον λαβόντες καὶ μαργαρίτας μεγάλους τιμῆς ἀξίους. τοῦτο δὲ ἰδόντες μετεμελήθησαν οἱ μὲν λαβόντες ὅτι μὴ πλέον ἔλαβον, οἱ δὲ μὴ λαβόντες ὅτι οὐκ ἔλαβον. ὑπερευχόμεθα οὖν πάντες τῷ γέροντι τῷ δόντι ἡμῖν τοιαύτην βουλήν.

²² Een andere naam voor de Grote Beer.

Μετά δὲ τὸ ἐξελεῖν ἡμᾶς διηγήσατο ὁ μάγειρος τὸ συμβὰν αὐτῶ ἐπὶ τῆς πηγῆς. ἐγὼ δὲ τοῦτο ἀκούσας συνεχύθην τῇ λύπῃ καὶ τοῦτον δεινῶς ἐκόλασα. ὅμως εἶπον πρὸς ἑμαυτόν· “τί σοι τὸ ὄφελος, Ἀλέξανδρε, μεταμεληθῆναι ἐπὶ πράγματι παρελθόντι;” οὐκ ἤδιδεν δὲ ὅτι ἐκ τοῦ ὕδατος ἔπιεν ἢ ὅτι ἐφύλαξεν. τοῦτο γὰρ οὐκ ὁμολόγησεν, εἰ μὴ ὅτι ἐψυχώθη τὸ τάριχον. προσελθὼν δὲ ὁ μάγειρος τῇ ἐμῇ θυγατρὶ τῇ ἐκ τῆς παλλακῆς Οὕννας ὀνόματι Καλῇ ἐπλάνησε καὶ τι ὑποσχόμενος αὐτῇ δοῦναι ἐκ τῆς ἀθανάτου πηγῆς· ὃ καὶ πεποίηκεν. ἐγὼ δὲ τοῦτο μαθὼν — ἐρῶ τὸ ἀληθές — ἐφθόνησα τῇ ἀθανασία αὐτῶν. καὶ τὴν ἐμὴν θυγατέρα προσκαλεσάμενος εἶπον αὐτῇ· “λαβοῦσά σου τὸν ἱματισμὸν ἔξελθε τοῦ προσώπου μου· ἰδοὺ γὰρ γέγονας δαίμων ἀπαθανατισθεῖσα. [Καλὴ μὲν τῶ ὀνόματι ἐκλήθης, ἀρτίως δὲ καλέσω σε Καλὴν τῶν ὀρνέων, ὅτι ἐν αὐτοῖς τοῦ λοιποῦ κατοικήσεις.]²³ ἔση δὲ κεκλημένη Νεραΐδα, ὡς ἐκ τοῦ νεροῦ τὸ αἶδιον δεξαμένη” [τουτέστιν τὰ ἀθάνατα. καὶ ταῦτα εἰπὼν προσέταξεν τοῦ λοιποῦ μὴ οἰκεῖν ἐν ἀνθρώποις ἀλλ’ ἐν τοῖς ὄρνεσι].²⁴ ἡ δὲ κλαίουσα καὶ ὀδυρομένη ἐξῆλθε τοῦ προσώπου μου καὶ ἀπῆλθεν οἰκῆσαι μετὰ δαιμόνων ἐν ἐρήμοις τόποις. τὸν δὲ μάγειρον προσέταξα δεθῆναι μύλον ἐν τῷ τραχήλῳ αὐτοῦ καὶ ῥῖψαι αὐτὸν ἐν τῇ θαλάσῃ. ὁ δὲ ῥίφεις ἐγένετο δαίμων καὶ ἀπελθὼν κατώκησεν ἔν τινι τόπῳ τῆς θαλάσσης, ἀφ’ οὗ καὶ τὸ ὄνομα ἐκλήθη Ἀνδρέας. καὶ ταῦτα μὲν περὶ τοῦ ἐμοῦ μαγείρου καὶ τῆς ἐμῆς θυγατρὸς. ἐγὼ δὲ ὑπέλαβα διὰ πάντων τούτων, ὅτι ἐνταῦθα ἔστι τὸ τέλος τῆς γῆς. προσέταξα δὲ κτισθῆναι ἀψίδα ἐν τῷ τόπῳ ἐκείνῳ μεγίστην καὶ γράψαι διὰ γλυφίδος οὕτως· “οἱ βουλόμενοι εἰσελεῖν ἐν τῇ μακάρων χώρα, δεξιᾶ πορεύεσθε, μήποτε ἀπόλησθε.”

Πάλιν οὖν διειροήθη ἐν αὐτῶ λέγων εἰ πάντως ἐνταῦθα ἔστιν τὸ τέρμα τῆς γῆς καὶ ὁ οὐρανὸς ἐνταῦθα κλίνεται. ἡβουλήθη οὖν ἱστορῆσαι τὴν ἀλήθειαν. προσέταξα οὖν συλληφθῆναι ἐκ <τῶν ὀρνέων> τοῦ τόπου ἐκείνου δύο. ἦσαν γὰρ ὄρνεα μέγιστα λευκά, ἀλκιμώτατα πάνυ καὶ ἡμερα· βλέποντα γὰρ ἡμᾶς οὐκ ἔφευγον. τινὲς δὲ τῶν στρατιωτῶν ἐπέβαινον τοῖς τραχήλοις αὐτῶν, καὶ ἀνίπταντο βαστάζοντα αὐτούς. ἐσθίουσιν δὲ θήρας νεκρούς, ἔνθεν καὶ πλεῖστοι τῶν τοιοῦτων ὀρνέων ἦλθον πρὸς ἡμᾶς διὰ τοὺς θνήσκοντας ἵππους. δύο οὖν ἐξ αὐτῶν κρατήσας προσέταξα μέχρις ἡμερῶν τριῶν μὴ δοθῆναι αὐτοῖς βρῶσιν. τῇ δὲ τρίτῃ ἡμέρᾳ προσέταξα κατασκευασθῆναι ξύλον ὅμοιον ζυγῶ καὶ τοῦτο προσδεθῆναι ἐν τοῖς τραχήλοις αὐτῶν. εὐθὺς δὲ κατεσκεύασα <δέρμα βωδίου> ὡσπερ σφυρίδα, καὶ εἰσῆλθον ἀγῶ ἐν τῇ σφυρίδι, κρατῶν [δύο] δόρυ ὡσεὶ ἐπτὰ πηχῶν τὸ μήκος καὶ ἔχον[τα] ἐπάνω ἦπαρ ἵππιον. εὐθὺς οὖν ἀνέπτυε τὰ ὄρνεα τοῦ καταφαγεῖν τὸ ἦπαρ καὶ ἀνήλθα μετ’ αὐτῶν ἐν τῷ ἀέρι, ὡς νομίζειν με πλησίον τοῦ οὐρανοῦ ὑπάρχειν. ὅλως δὲ ἔτρεμα διὰ τὴν ὑπερβάλλουσαν τοῦ ἀέρος ψυχρότητα [καὶ] <τὴν ἐκ> τῶν περὺγων τῶν ὀρνέων γεγεννημένην. εἶτα συναντᾶ με πετεινὸν ἀνθρωπόμορφον καὶ λέγει πρὸς με· “ὦ Ἀλέξανδρε, ὁ τὰ ἐπίγεια μὴ καταλαβὼν τὰ ἐπουράνια ἐπιζητεῖς; ὑπόστρεφε οὖν διὰ τάχους ἐπὶ τῆς γῆς, μήπως τοῖς ὀρνέοις τούτοις βρῶμα γενήσῃ.” καὶ πάλιν φησὶ πρὸς με· “πρόσσχες, Ἀλέξανδρε, ἐπὶ τὴν γῆν κάτω.” ἐγὼ δὲ μετὰ φόβου προσσχῶν [καὶ] εἶδον· καὶ ἰδοὺ ὄφιν μέγας κύκλω καὶ μέσον τοῦ ὄφους ἄλωνα σμικροτάτην. καὶ λέγει μοι ὁ συναντήσας μοι· “ἐπίστρεψον οὖν τὸ δόρυ ἐπὶ τὴν ἄλωνα, ἥτις ἔστιν ὁ κόσμος. ὁ γὰρ ὄφιν ἢ θάλασσά ἐστιν ἢ κυκλοῦσα τὴν γῆν.” ἐγὼ δὲ ὑποστρέψας βουλήσει τῆς ἄνω προνοίας κατήλθον ἐπὶ τῆς γῆς μακρόθεν τοῦ στρατοπέδου ἡμερῶν ζ’. ἡμῖν δὲ εἰς τέλος νενεκρωμένος καὶ ἡμίθνητος. εὐρον δὲ ἐκεῖ σατράπην ὑπὸ τὴν ἐμὴν ἐξουσίαν <καὶ> λαβὼν παρ’ αὐτοῦ τριακοσίους ἵππεῖς ἦλθον εἰς τὸ στρατόπεδον. οὐκέτι οὖν προσεθέμην ἀδύνατα ἐπιχειρεῖν. ἔρρωσον.

²³ Deze toevoeging wordt als latere interpolatie beschouwd en is bedoeld om de naam van Kalè te ‘verklaren.’

²⁴ *Idem.*